

IN DE SCHIJNWERPER: DE FANFARE VAN DE KULDERS

Els VERAVERBEKE

In mei 2001 werd in het Huis van Alijn de tentoonstelling 'Fanfares en Ander Feestgedreun' geopend. Deze tentoonstelling belicht het ontspanningsleven zoals het eind 19de-begin 20ste eeuw werd beleefd. Hierbij wordt de evolutie van de vrije tijd geïllustreerd en wordt aandacht besteed aan volkse en elitaire vrijetijdsbestedingen. De titel 'Fanfares en Ander Feestgedreun' illustreert het belang van de muziekkorpsen. Muziek en vooral fanfares en harmonieën zijn altijd aanwezig. Elke stad of dorp kent talrijke muziekkorpsen; iedere groepering heeft wel een eigen korps. In Gent overtreft de populariteit van de 'Fanfare van de Kulders' alle andere muziekkorpsen. Sinds 2001 worden de originele instrumenten van deze fanfare in het Huis van Alijn bewaard en zijn nu te bewonderen in het museum.

De 'Fanfare van de Kulders' was het muziekkorps van de weesjongens van de kulderschool. Deze weesjongens werden kulders genoemd naar hun uniform. In 1858 werd de fanfare opgericht. De eerste muziekleraar van de kulders, J.B. De Stuyver genoot heel wat respect en kon de weesjongens heel sterk motiveren voor de fanfare. De muzikale wandelingen van de fanfare door de stad genoten heel wat succes bij de Gentenaars. Door allerlei initiatieven werd geld ingezameld voor een vlag voor het korps. Een vaandel was een heel belangrijk object voor het patrimonium van elke vereniging, zeker ook voor muziekkorpsen. Dit had zoveel succes dat in 1866 niet alleen een vlag kon worden aangekocht, maar ook muziekinstrumenten voor het ganse korps. De jaren 1860 zijn in de Gentse geschiedenis echter ook bekend voor minder

goed nieuws. Geregeld waren er epidemieën en in de Gentse arbeiderswijken eisten deze al te vaak een zware tol. In 1869 werd Gent nog maar eens door cholera geteisterd. Dit leidde tot een bekend verhaal, waardoor de Fanfare van de Kulders een prominente plaats op de Korenmarkt kreeg. Na deze epidemie bleef de herberg 'Het Kelderken', algemeen bekend als 'De Tente', verdacht lang dicht. Enkele ongeruste vrienden gingen het pand binnen en troffen er een wenend jongetje aan bij het bed met zijn overleden ouders. Het jongetje, 'Jantje' Florimond De Pauw, geboren in 1860, werd in juli 1869 op kosten van de dekenij ondergebracht in de Kulderschool aan het Geraard Duiversteen. Op vraag van de dekenij en uit dankbaarheid verzorgde de fanfare in 1873 voor het eerst het slotconcert van de Gentse Feesten op de Korenmarkt. Dit groeide uit tot een traditie die tot 1963, bij het ontbinden van de fanfare heeft standgehouden. Deze afsluiter van de Gentse Feesten was heel erg populair. In 1933, ter gelegenheid van het zestigste slot-

concert werd een bronzen gedenkplaat onthuld op de Korenmarkt. Deze gedenkplaat, gemaakt door Richard De Meyer, is er nog steeds te zien. De grote succesjaren van de fanfare waren de jaren dertig en veertig. De fanfare was bij iedere feestelijke gebeurtenis aanwezig. De populariteit van de fanfare reikte ook buiten de stads-, zelfs landsgrenzen. Zo luisterde de Fanfare van de Kulders in 1937 de wereldtentoonstelling in Parijs op. In 1939 kreeg de fanfare ook nieuwe muziekinstrumenten, als geschenk van de Bond der Gentse oud-weesjongens. Na tachtig jaar waren de zware koperen instrumenten dringend aan vernieuwing toe. De nieuwe instrumenten waren veel lichter en bij het stappen dus veel gemakkelijker te hanteren. De nieuwe instrumenten werden door weesmeisjes op de Kouter aan de muzikanten overhandigd tijdens een grote ceremoniële plechtigheid. Het zijn deze nieuwe instrumenten die in de collectie van het Huis van Alijn bewaard worden.

Literatuur

DE BLEECKER (Marcel). *Verweesd, verwezen. Vier eeuwen kulders, rode lijvekens en blauwe meisjes in Gent*. Nazareth, Schaubroeck, 1990.

DE CAVELE (Johan) red. *Gebuurteleven en dekenijen te Gent 14de-20ste eeuw*. Gent, Stadarchief, 1992.

DE MINIATUURKATHEDRAAL VAN JAN BAPTIST MINNE IN HET HUIS VAN ALIJN

Helen DE CRUZ & Johan DE SMEDT

In dit artikel ⁽¹⁾ beschrijven we een object uit het Huis van Alijn: een miniatuurkathedraal door de volkskunstenaar Jan Baptist Minne. Er bestaat geen eerdere beschrijving van dit object.

Er is geen enkele schriftelijke bron over de miniatuurkerk te vinden, behalve de schaarse gegevens in het onvolledige dossier in het Huis van Alijn, en een terloopse vermelding door Haeseryn. ⁽²⁾

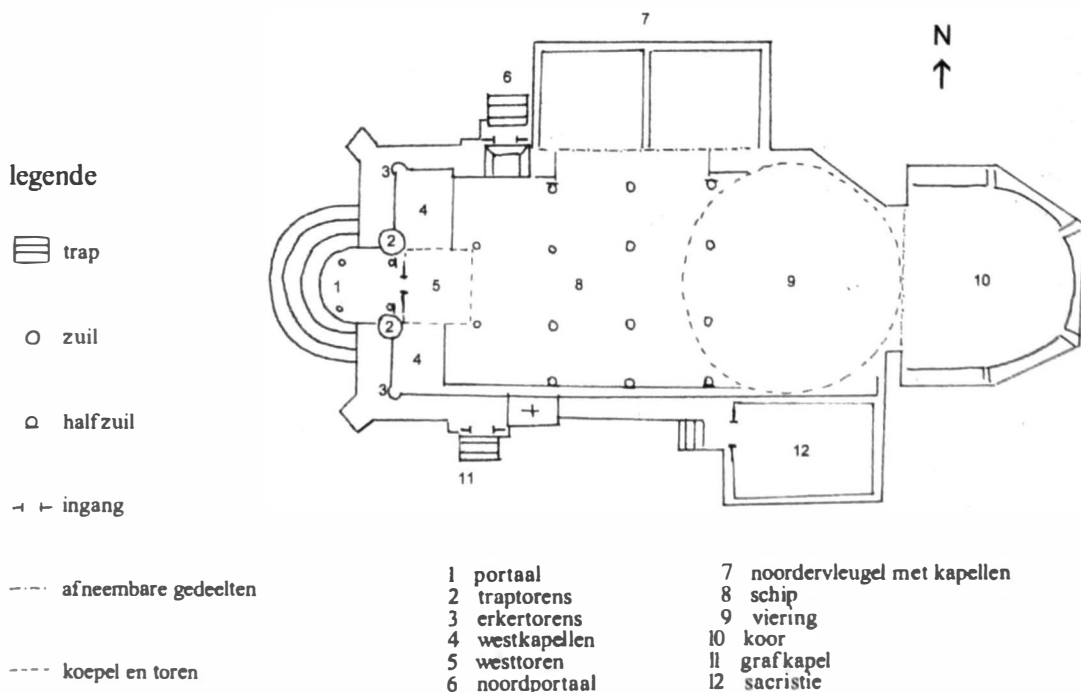
Wij steunen op visuele observatie, op interviews met familieleden van de kunstenaar, onder meer met zijn schoondochter, Georgette Minne-Vercauteren, en op zijn handgeschreven memoires. ⁽³⁾ Onze voornaamste bron is Jean Minne, een kleinzoon,

die volgens zijn familieleden het meeste weet over zijn grootvader.

Wij beschrijven de miniatuurkerk als een echte kerk, met termen uit de architectuur, maar met verwijzing naar haar materiële realiteit, waardoor ze afwijkt van echte kerken. De oriëntatie van ons object wordt dan zoals die van de meeste kerken: het koor ligt in het oosten, het portaal in het westen (fig.1). Onze analyses vangen steeds aan vanuit het westen, en verlopen met de wijzers van de klok mee.

Het kunstwerk werd in de jaren 1960 door de kunstenaar zelf aan het museum geschonken. Hij heeft het in een woedebui weggegeven omdat zijn kinderen ruzieden over wie het

fig.1. Plattegrond van de miniatuurkathedraal (eigen tekening).

zou erven. (4) In de jaren 1960 geschieden overnames van schenkingen door particulieren niet altijd even zorgvuldig. (5) Dit verklaart het gebrek aan gegevens in het museumdossier, onder meer omtrent de kunstenaar, het object (e.g. geen datering), en zijn functie. De functie van de miniatuurkerk werd ons eerst duidelijk in de loop van ons interview met Jean Minne.

1. Biografie van de kunstenaar (6)

Jan Baptist Minne werd geboren te Gent in 1882 in een familie van volkskunstenaars en leurders. Zijn vader was onder meer sculpteur en schilder; zijn broer Adolphe maakte houten speelgoed. (7) De familie stond min of meer aan de rand van de maatschappij: alcoholisme was niet onbekend, en men leurde met alles wat niet te heet of te zwaar was. Aanvankelijk was Jan Baptist Minne arbeider, maar na korte tijd werd hij leurder in kleidij en metalen deksels, nadien kolenhandelaar (8) en tenslotte fabriekseigenaar (met een

fabriek te Meerhem) en grootgrondbezitter in Oostakker (met een droomhuis en een bloemenkwekerij).

Hij was een autodidact, die nooit een formele kunstopleiding heeft genoten. (9) Reeds als kind legde hij een grote creativiteit aan de dag. (10).

Minne woonde voor het grootste deel van zijn leven in Oostakker. In zijn dorp was hij een populaire volksfiguur. Hij brouwde zijn eigen kriebien en -wijn. Hij organiseerde volksspelen, onder meer zaklopen en palingrennen, en ezelsritten voor de kinderen. Hij realiseerde er - zonder hulp van een architect - zijn eigen droomhuis (11) Villa Marie (gebaseerd op het spookhuis uit zijn favoriete griezelfilm), met een fantaisistische tuin (12) waarvoor hij zelf de waterleiding had aangelegd. Van zijn droomproject resten nog slechts de vijver en het betonnen bruggetje (afb. 1).

Hij sculpteerde, zong zelfgeschreven liederen in het Gents, schreef gedichten en zelfs

(afb.1) Brug en vijver in de Driezwaantjesstraat 133 te Oostakker, enige restant van Minnes droomhuis (eigen foto).

een roman ⁽¹³⁾, maakte poppen, en enceneerde er zelf poppenspelen voor (onder meer tijdens de jaarlijkse wijkkermis). Hij werkte met een verbazingwekkende verscheidenheid aan materialen, waar onder beton ⁽¹⁴⁾, hout ⁽¹⁵⁾, gips ⁽¹⁶⁾, metaal ⁽¹⁷⁾, papier-maché ⁽¹⁸⁾ en chocolade. ⁽¹⁹⁾ Zijn gereedschap was eenvoudig. ⁽²⁰⁾

De dorpingen kwamen bij hem om kapotte sculpturen te laten repareren. Wanneer ze speciale foto's wilden maken (e.g. voor een communie) kozen ze zijn tuin als achtergrond, ook al moesten ze hiervoor betalen. Minne was echter meer dan een kunstenaar, hij was niet zonder politieke invloed in zijn dorp. Hij was stichter en voorzitter van de dekenij 't Meuleken-Walput, en van de jaarlijkse wijkkermis. ⁽²¹⁾ Hij was tevens de geestelijke vader van vier reuzen die elk jaar meeliepen in de Oogststoet. ⁽²²⁾ Zijn reuzen hetten Goliath van Walput, Petronella van Seles-Kest, met hun kinderen Tijn en Nele. ⁽²³⁾

Vanaf de jaren 1950 moest Minne niet meer werken om in zijn levensonderhoud te voorzien. Omstreeks 1950 ⁽²⁴⁾ vervaardigde hij tevens zijn *pièce de résistance*: een miniatuurkathedraal met elektrische verlichting en beiaard.

Jan Baptist Minne overleed te Oostakker in 1967.

2. Miniaturgebouwen in de volkskunst

Miniatuur-architectuur is in de volkskunst niet zeldzaam. De meest sprekende voorbeelden zijn kerststallen en poppenhuizen.

Kerststallen ⁽²⁵⁾ zijn geen puur esthetische objecten. Hun illusionistische vormgeving is bedoeld om de betrokkenheid van de toeschouwer bij het kerstgebeuren te verhogen. Soms worden hele landschappen uitgewerkt; vaak beperkt men zich tot de kerststal zelf die de vorm van een (vervallen) stal, een huis, of een grot kan hebben. Dit moet de historische gebeurtenis evoceren. Deze kunstvorm leeft nog steeds in volkse milieus.

Poppenhuizen ⁽²⁶⁾ hebben een vrij complexe geschiedenis omdat hun functie en hun

publiek steeds veranderden. De zeventiende-eeuwse miniatuurkeukentjes uit Nürnberg waren didactisch meisjesspeelgoed. Het achttiende-eeuwse Engelse poppenhuis was een pronkobject in herenhuizen. Het werd gemaakt door traditionele ebenisten, met meer aandacht voor de kleine meubeltjes dan voor het huis. In de negentiende eeuw werd het poppenhuis opnieuw speelgoed, met een realistischer vormgeving. Geleidelijk aan werd het een fabrieksproduct, dat niet meer tot de volkskunst kan worden gerekend.

3. Functie van de miniatuurkathedraal

3.1. Functie tijdens het leven van Jan Baptist Minne

De voornaamste reden waarom de miniatuurkathedraal als een volkskunstwerk moet worden beschouwd, is haar functie. Zij werd tentoongesteld als volksvermaak tijdens de jaarlijkse wijkkermis van de dekenij 't Meuleken-Walput. Zij illustreerde Minnes handigheid, vernuft en geduld. De dorpingen waren naar verluidt verrukt over het klank- en lichtspel wanneer Minne de beiaard en de verlichting deed werken. Ze vonden de miniatuurkerk mooi, en waren er door geïmpressioneerd. ⁽²⁷⁾ Deze kerk was zeker geen devotieel object.

3.2. Opstelling in het Huis van Alijn

De miniatuurkerk staat in de kapel van het museum opgesteld, een ruimte waarin voornamelijk devotieele voorwerpen worden tentoongesteld. Haar opstelling is niet geheel gunstig - zij werd immers uitsluitend bepaald door haar grootte. ⁽²⁸⁾ Behalve devotieele en religieuze voorwerpen bevat de kapel namelijk ook objecten die te groot zijn voor de andere ruimten van het museum. Deze miniatuurkerk is echter wezensvreemd aan de thematiek van de kapel. Ze is immers geen devotieel object.

De miniatuurkerk is onbeschermd. Omdat het publiek zich blijkbaar aangetrokken voelt tot dit kunstwerk, wordt het veelvuldig aange-

raakt. Bijgevolg vertoont het vele beschadigingen. ⁽²⁹⁾ Zo vermeldt het museumdossier een preekstoel. Ook Jean Minne stelt dat er één was. Nu heeft ze echter geen preekstoel meer.

4. De miniatuurkathedraal: inspiratiebronnen

Deze miniatuurkathedraal is geen kopie van een bestaand gebouw - zij is door Minne bedacht. Hij heeft haar gebaseerd op diverse bouwstijlen en gebouwen, die hij in het Gentse heeft gezien. Zij vertoont evenwel verscheidene anomalieën.

Ongewoon is de plaatsing van noordervleugel en sacristie: parallel aan het schip, in plaats van dwars erop, zoals bij een transept. In kerkarchitectuur vooronderstelt een koepel ofwel een centraalbouw, ofwel een langsbouw gecombineerd met een centraalbouw. Deze kerk is echter een langsbouw met een koepel. Zij is dus een kerkarchitectonische zeldzaamheid.

De schaal van binnen- en buitenkant vertoont een dichotomie. De grootschalige buitenkant lijkt haaks te staan op de kleinschalige binnenkant: de eerste doet denken aan een kathedraal, de tweede aan een dorpskerk.

Dit heeft geleid tot onze hypothese. Het exterieur is geïnspireerd op Gentse kerken (Sint-Pieters-, Sint-Anna-, Sint-Baafs-, en Sint-Niklaaskerk) en andere Gentse gebouwen (onder meer industriële architectuur, en Gerard De Duivelsteen), en de Sint-Amanduskerken te Oostakker en te Sint-Amandsberg. Het interieur daarentegen is geïnspireerd op de Sint-Amanduskerk te Oostakker, waar Minne wekelijks ter kerke ging.

4.1. Invloed van stijlen

De steunberen, de driebeukige opbouw, en de façade zijn ontleend aan de (neo)gotiek. De tweeledige of rondbogige vensters zijn neoromaans; hun maaswerk is ontleend aan de gotiek. Het werken met uitsprongen, zoals erkertorens, is typisch voor de art nouveau, maar Minnes inspiratie kan ook komen van

Gentse barokke gebouwen. Duidelijk barok is de koepel. De eclectische stijl was de kunstenaar zeker niet onbekend.

4.2. Invloed van Gentse gebouwen

4.2.1. EXTERIEUR

Volgens Jean Minne is de miniatuurkerk een exacte kopie van de Sint-Niklaaskerk te Gent. Toen we beide kerken vergeleken, merkten we dat er vrijwel geen overeenkomsten waren (behalve de sacristie: zij loopt parallel met het schip, heeft ongeveer dezelfde dakvensters en metalen dakversieringen, maar zij ligt bij Minne aan de andere kant).

De Sint-Baafskathedraal te Gent vertoont wel gelijkenissen met de miniatuurkathedraal van Minne: zij is een driebeukige kathedraal met enkeltorenfaçade, twee zijkapellen aan het portaal, en erkertorens. Haar vensters hebben ongeveer dezelfde vorm maar vertonen een lichte spitsvorm, terwijl die bij Minne rondbogig zijn. De vormgeving van Minnes vensters stemt daarentegen perfect overeen met die van de Sint-Annakerk te Gent. De tweeledige vensters lijken dan weer op die van het Gerard de Duivelsteen. Ook de vorm van de Sint-Amanduskerk te Sint-Amandsberg stemt er erg mee overeen, onder meer in de westkapellen, de dwarsbeuk, en het aantal traveeën. Minne zag haar tweemaal herbouwen; ⁽³⁰⁾ bovendien lag ze op zijn dagelijkse traject naar Gent als kolenhandelaar.

De achterkant van het koor is afgerond zoals de verdieping van het koor van de Sint-Baafskathedraal. Het dak van het koor is duidelijk geïnspireerd op industriële architectuur.

Het portaal is zonder twijfel beïnvloed door de ingangen van hotels in Amerikaanse films. ⁽³¹⁾

De enige Gentse koepelkerk is de Sint-Pieterskerk. Is de bekroning van de koepel van Minnes miniatuurkerk misschien een niet bijster geslaagde lantaarntoren?

Minnes erkertorens lijken geïnspireerd op de erkertorens die zich links en rechts van de toren van de Sint-Pieterskerk bevinden (of

mogelijk, op die van het Gerard de Duivelsteen).

Het profiel van de miniatuurkerk vertoont een frappante gelijkenis met het profiel van de Sint-Pieterskerk - zij het met omgekeerde oriëntatie: het uiteinde van het koor van de Sint-Pieterskerk wordt dan het portaal, de zijkapellen aan weerszijden van de toren worden dan westkapellen; er staan eveneens erkertorens links en rechts van de toren; en de Sint-Pieterskerk heeft rondbogige vensters op de verdieping.

4.2.2. INTERIEUR

De zuilen van de Sint-Amanduskerk te Oostakker hebben een zeer specifieke vorm, die ook in deze miniatuurkerk terug te vinden is (vergelijk afb. 2 met afb. 8). Deze vormgeving is zo zeldzaam dat Minne zich zonder twijfel op het interieur van deze kerk, zijn parochiekerk, gebaseerd moet hebben.

(afb. 2) Interieur van de Sint-Amanduskerk te Oostakker (eigen foto).

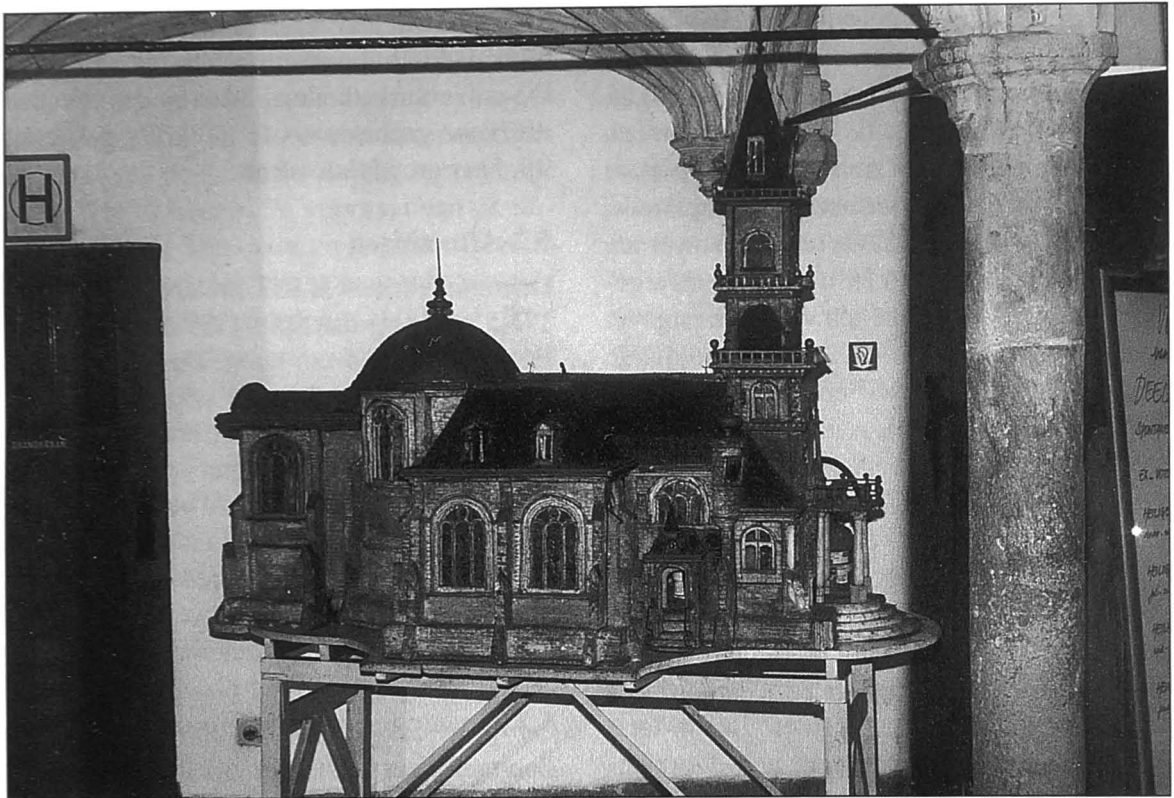
5. Analyse van de miniatuurkathedraal

5.1. Algemene beschrijving

Deze miniatuurkerk was bedoeld om haar publiek te overbluffen en te verbazen. Ze biedt een klank- en lichtspel, met elektrische verlichting van binnenuit, en een beiaard met echte klokjes. ⁽³²⁾ Zij bevat daarnaast vele realistische details, zowel aan de buiten- als aan de binnenkant, onder meer lijkkasten, processiebanieren, wierookvaten, gipsen beelden, echte kaarsen. Veel van deze objecten zijn *objets trouvés*, e.g. de doopvont was oorspronkelijk een speelgoedje van Minnes kleinzoon, ⁽³³⁾ en de meeste crucifixen zijn overduidelijk afkomstig van paternosters. Het is merkwaardig dat zowat alle schilderijen in de miniatuurkerk geen reproducties van schilderijen, maar van glasramen zijn. Niettemin heeft Minne veel aandacht besteed aan de gedetailleerde uitwerking van het interieur. Zo hebben de houten biechtstoelen echte gordijntjes, en hangt - verspreid in het schip en de viering - een kruisweg.

(afb. 3) Algemeen gezicht van westzijde (eigen foto).

(afb. 4) Algemeen gezicht van noordzijde met noordportaal en noordervleugel (eigen foto).

Deze miniatuurkerk is architectonisch niet helemaal correct; zij geeft immers het beeld van een kerk, gezien door de ogen van een kerkganger, eerder dan door die van een kerkarchitect. Dit kunstwerk biedt een compositief beeld van wat de toenmalige dorpsgemeenschap significant vond in de kerk: de markering van de tijd en de levenscyclus, (volks)devotie, de maatschappelijke context. De dagen van de dorpsgemeenschap werden geritmeerd door het luiden van de klokken. Het ritme van de jaarkrans werd gepunctueerd door heiligenfeesten als Maria-Lichtmis en Sint-Hubertus wier beeltenissen prominent aanwezig zijn. Het markeren van belangrijke stadia in de levenscyclus gaf Minne weer met onder meer een doopvont (geboorte), een rode loper (huwelijk), en lijkbaren (dood). Daarnaast had de kunstenaar oog voor devotionele aspecten als het belang van muziek in de vieringen (harmonium), en de indrukwekkende glasramen die de sacrale

sfeer van een verlichte kerk naar buiten dragen. Ook de volksdevotie heeft haar plaats, met sculpturen van volksheiligen als Sint-Antonius en Sint-Theresia, die blijkbaar werden verward met legendarische figuren als de vier Heemskinderen; de aanwezigheid van echte miniatuurkaarsen duidt op het enorme belang van het ritueel van het "kaarsen branden" voor het bekomen van een gunst. Tegelijk geeft de miniatuurkathedraal een beeld van de maatschappij waarin ze werd geconcipieerd: de maatschappelijke ongelijkheid wordt treffend weergegeven in de verschillende stoelen, zoals tevens in de toenmalige kerken; de kinderlijkkist illustreert de hogere kindersterfte. Het toenmalige belang van de kerk ziet men weerspiegeld in de pompeuze koepel en de imposante kroonluchters.

Het miniatuurgebouw is driedimensioneel gedacht, en kan langs alle zijden bekeken worden. Deze miniatuurkerk is een langs-

bouw met op de viering een afgeplatte koepel (afb. 4).

Zij is basilicaal opgebouwd, en driebeukig. Ze heeft een toren aan de westfaçade, en een platte koepel met acht ribben. Aan het portaal bevinden zich aan weerszijden traptorens, bekroond met pinakels. De traptorens worden elk geflankeerd door een met hekkens afgesloten kapel. Op de hoeken van de westgevel staan erkertorens (afb. 3). Aan de noordzijde liggen een klein portaal en een vleugel met twee kapellen (afb. 4). Aan de zuidzijde liggen de grafkapel en de sacristie (afb. 7). Schip, noordervleugel, grafkapel en sacristie hebben een zadeldak. Het koor wordt overspannen door een tongewelf (afb. 6).

Men betreedt het gebouw via het hoofdportaal in het westen, of via het kleinere noordportaal. De meeste vensters zijn versierd met decoratief maaswerk, en met glas-in-loodwerk. Dit werd bekomen door half-doorzichtige gekleurde papier achter de vensters te

plaatsen, wat een feëriek effect geeft als de binnerverlichting wordt aangestoken.

De miniatuurkathedraal staat op een speciaal daarvoor geconstrueerde tafel, ⁽³⁴⁾ die feitelijk haar grondplan vormt.

5.2. Afmetingen

De miniatuurkerk is 182 cm lang. De toren is 171,5 cm hoog met spits (139,5 cm zonder). Het schip is 62,5 cm hoog. De noordervleugel is 63 cm hoog (zonder scheve spits). De hoogte van de viering, met koepel en spits, bedraagt 96 cm. De hoogte van het koor is 58,5 cm (62,5 cm als men de verhoogde rand meerekent).

De sacristie heeft een hoogte van 50 cm met schouw (46,5 cm zonder).

De koepel heeft een omtrek van 136 cm.

5.3. Oeningen en afneembare delen

Een monumentale trap met half-cirkelvormige treden leidt naar het overdekte hoofdpor-

(afb. 5) Noordportaal (langs waar de doopvont te zien is), noordervleugel is weggenomen (eigen foto).

taal. De poort van de westfaçade kan geopend worden met openslaande dubbele deuren. De erg gevlekte rode looper loopt tot in het schip (afb. 3). Doorheen het zuidelijke galmgat van de derde verdieping kon men de beiaard te bedienen. De voorkant van de eerste verdieping kan open, en geeft een gezicht op het doksaal. De kleine trap met metalen leuning van het noordportaal (afb. 5) leidt naar een buitendeur met radvenster die naar binnen opent; en dan naar een binnendeur die toegang geeft tot het schip met gezicht op de doopvont. Via een korte trap met metalen leuning bereikt men de overluifelde ingang van de sacristie. De openstaande buitendeur geeft een gezicht op het interieur. Ook de grafkapel betreedt men via een kleine trap; de deur kan evenwel niet geopend worden.

De noordervleugel kan geheel weggenomen worden en onthult dan een gezicht op het schip (afb. 8). Het koor kan eveneens worden weggenomen, de kerk is dan zichtbaar vanuit de viering (afb. 9). De koepel kan ook verwijderd worden. Alleen zo krijgt men een goed gezicht op de viering. Ook het doksaal, de noordermuur van het schip, en het koor kan men dan bekijken.

5.4. Exterieur ⁽³⁵⁾

De miniatuurkerk is grotendeels in hout vervaardigd. De houten voet en de houten muren van het gebouw zijn bepleisterd met mastiek, die ingekerfd is om bakstenen te suggereren. De vensters op het torendak, van de erkertorens, boven de ingang van de sacristie, en de dakvensters van de noordervleugel en van de grafkapel zijn tweeledig, de overigen zijn rondbogig. De meeste vensters bestaan uit een plaatje mica waarop metaaldraad is gekleefd die de ramen en het maaswerk aangeeft. Aan de binnenkant kleeft een dun veelkleurig papier om de illusie van een glasmaak te wekken.

Westertoren

De westertoren heeft zes verdiepingen (afb. 3): de torenspits, met bliksemafleider, weerhaan en crucifix; het torendak met vensters

en het uurwerk; de galmgaten met erachter de beiaard; vensters; het doksaal met uitstekend balkon, gedragen door zuilen. Links op het balkon is in zwarte verf of inkt V.G. 66-33 aangebracht.

De cilindrische traptorens links en rechts van het portaal hebben een kleine houten deur. De westkapellen hebben rondbogige kruisvensters. Op de hoeken knielt een biddende engel, boven de linker engel staat een mannelijke heilige op een sokkel. ⁽³⁶⁾ Deze drie beelden zijn in gips. Tussen de westkapellen en het schip bevinden zich de erkertorens op consoles.

Schip

Het schip wordt gestut door steunberen. De noordzijde (afb. 4) wordt grotendeels in beslag genomen door het noordportaal en de noordervleugel. De zuidkant toont drie rondbogige vensters met maaswerk (afb. 7).

(afb. 6) Oostzijde met achterkant van het koor (eigen foto).

(afb. 7) Zuidzijde met grafkapel en sacristie (eigen foto).

Het noordportaal (afb. 5) is een uitstekend gebouw met een kleine klokkentoren.

De noordervleugel heeft vier rondbogige vensters met maaswerk, en twee dakvensters.

Viering

De viering heeft een veelhoekig grondplan. Net onder de koepel ligt aan weerszijden een rondbogig venster met maaswerk; aan de noordzijde ligt, beduidend lager, een smaller gelijkaardig venster.

Koor

Het koor heeft een convexe blinde achtermuur (afb. 6), en twee rechte zijmuren met een rondbogig venster met maaswerk.

Sacristie

De sacristie heeft een aparte dakverdieping, en heeft als enige een schoorsteen. Bijna al haar vensters zijn tweeledig (afb. 7).

Grafkapel

De grafkapel is een klein gebouw met een crucifix boven de ingang, en één op het dak.

Aan de zuidwand bevindt zich een tweeledig venster (afb. 7).

Daken, torenspitsen, en koepel

De spitsen op de daken zijn vrijwel allemaal houten meubelonderdelen, behalve de metalen dakversieringen, en de houten schouw van de sacristie. De torenspits van de westertoren en de daken van het schip, de erkers, de noordervleugel, de sacristie en de grafkapel zijn vervaardigd in zwartgeverfd koper. ⁽³⁷⁾ De koepel ⁽³⁸⁾ is uit mica, met een goudkleurige buitenkant. Het tongewelf van het koor is vervaardigd uit beschilderd hout, met dwarslijnen ingekerfd om dakpannen te suggereren. Aan noorder-, zuider- en oostermuur hangen groene koperen regenpijpen.

5.5. Interieur

De binnenmuren van de miniatuurkathedraal zijn bewust onzorgvuldig wit geschilderd met grijze vegen (afb. 10).

Westkapellen

In de wand tegenover het glasloze venster van de zuidelijke portaalkapel is een mica-venster geplaatst waarop de goudomlijste afbeelding van een evangelist is gekleefd - deze is duidelijk van een bidprentje afkomstig. Daarnaast leunt een hellebaard. Erboven hangt een crucifix. Op de vloer ligt een marmeren plaatje zonder inscriptie, dat ongetwijfeld een graf voorstelt. De zuidelijke portaalkapel is van de rest van de kerk gescheiden door een metalen hek.

De noordelijke portaalkapel bevat een luster, een rood krukje met drie poten, en een gamele wenteltrap die leidt naar het doksaal. Zij is eveneens afgezet met een metalen hek.

Doksaal

Het doksaal blijkt afgezet met een houten balustrade. Het is leeg, op een gloeilamp na, namelijk één van de twee lampen die de miniatuurkerk van binnenuit verlichten. In de vloer geeft een houten luik toegang tot een

wankele wenteltrap die naar de noordelijke portaalkapel leidt.

Schip

Het driebeukige schip kan het best bekeken worden door de noordervleugel weg te nemen. Men ziet dan de tegenoverliggende zuidwand, het lichaam van het schip, een gedeelte van de viering, en, zij het amper, de westelijke binnenmuur (afb. 8).

Het schip is verdeeld in drie traveeën. De witgeverfde houten zuilen verdelen het schip in drie beuken. Hun roze strepen imiteren ongetwijfeld marmer. Hun vorm is vrij ongewoon (cf. 4.2.2.). Dwarstongewelven overspannen het schip. Een wandschema is onbestaande: de bekleding van de drie vensters (het veelkleurige papier) komt tot dicht bij de vloer.

Aan de sokkel van de gloeilamp onderin de koepel hangt een metalen crucifix tussen de zuilen van de middenbeuk.

In de zuidwand leidt een lichtgeopende houten deur naar de sacristie.

(afb. 8) Algemeen gezicht op het interieur van het schip (eigen foto).

De meeste staties van de kruisweg, die de hele kerk omloopt, hangen aan de zuidwand waar ze het best te zien zijn.

In de eerste en de tweede travee staat een biechtstoel tegen de muur; in de derde een harmonium. Zij (³⁹) zijn vervaardigd uit donkerbruin en metaalkleurig geschilderd hout, en metaal. De biechtstoelen hebben witte gordijnen.

De meeste beelden in het schip staan op goudgeverfde houten consoles hoog tegen de muur. Onder de acht heiligenbeelden treft men onder meer een metaalkleurige St-Joris met de draak, en een gepolychromeerde Maagd Maria aan.

Er staan achttien houten stoelen, links en rechts van het gangpad twee aan twee symmetrisch opgesteld in de voorste twee traveeën. De eerste vier hebben een met fluweel bekleed zitvlak. De resterende stoelen zijn onversierd.

Dichtbij het noordportaal, in de derde travee, staat de doopvont in roze plastic (dat roze marmer evocert).

De vloer bestaat uit terracotta tegels, die in lineaire patronen liggen. De kleinere tegels zijn geel; de grotere zijn wit, blauw, of rood.

Viering en koepel

Viering en schip worden gescheiden door twee lijkbaren met links en rechts een bidbank en een balustrade, met er boven twee vrouwelijke heiligen op een goudkleurige sokkel met rankmotief. In het midden staat een grote lijkbaar (afb. 9) overdekt met een zwarte doek, waarop een grijs kruis is genaaid. Er bevindt zich geen lijkbaar onder de doek. Eronder staat een kleinere lijkbaar met een kleine (kinder?)lijkbaar.

Alleen als men de koepel wegneemt, krijgt men een goed gezicht op de viering. De koepel rust niet op trompen, en evenmin op pendatieven, wat architectonisch erg onwaarschijnlijk is. Een grote luster met glazen blauwe, rode, en witte kralen hangt bovenin de koepel neer. De binnenkant van de koepel is witgeverfd. In de trommel van de koepel hangt aan de westkant een gloeilamp, name-

(afb. 9) Interieur, gezien vanaf het koor (eigen foto).

lijk één van de twee lampen die de miniatuurkerk van binnenuit verlichten.

Links en rechts van beide vensters staan op consoles vier heiligenbeelden, waaronder Sint-Hubertus, in zilverkleurig gips, en Sint-Theresia van Lisieux, in gepolychromeerd gips (afb. 10). Onder de vensters hangen nog eens vijf staties van de kruisweg. In het midden van de viering staat op een voetstuk een krib met een gepolychromeerd kindje Jezus, geflankeerd door vier kandelaars op hoge voet.

De vloer bestaat uit dezelfde tegels als de vloer van het schip (behalve de rode), naar het koor toe worden ze vervangen door schijven grijs marmer; de overgang van de viering naar het koor wordt gemarkeerd door witte marmerschijven.

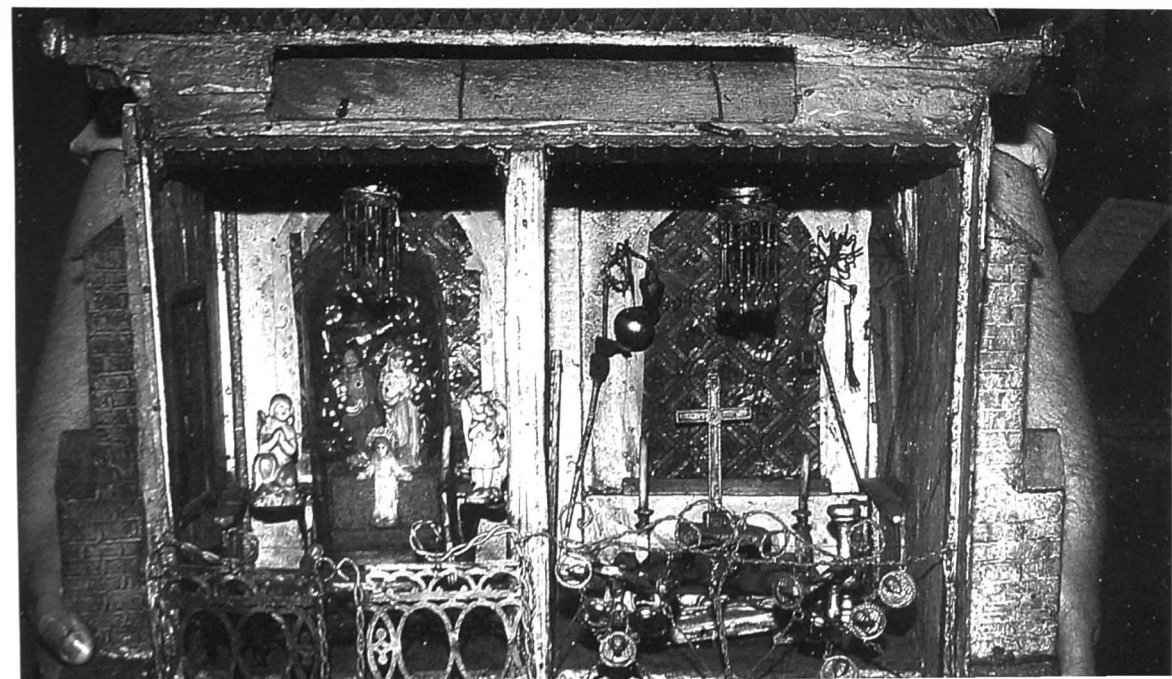
(afb. 10) Viering, noordkant (eigen foto).

Noordervleugel

De binnenkant van de noordervleugel kan alleen bekeken worden als men hem weg-

neemt. Hij is onderverdeeld in twee privékapellen (afb. 11). Zij worden van de rest van de kerk gescheiden door goudkleurige meta-

(afb. 11) Noordervleugel, algemeen gezicht (eigen foto).

len hekken van gevlochten of gemouleerde ijzerdraad. In beide kapellen hangen papieren reproducties van glasramen in goudgeverfde lijsten, en een luster van glazen kralen.

In de linkerkapel hangen onder meer een gekruisigde Christus met Maria, en, merkwaardig genoeg, het Ros Beiaard en de vier Heemskinderen. Tegen de buitenwand staat een podium met de Heilige Familie onder een glazen stolp, geflankeerd door twee gipsen engelen. Op de vloer ervoor staan twee gepolychromeerde mannelijke heiligen, een houten stoel, en een bidbankje. De vloer bestaat uit vierkante witte en zwarte terracotta tegels. De westkant van de rechterkapel toont een heilige monnik en de Heilige Maagd met kind. In de hoek met de buitenmuur staat een ladder. Tegen de buitenmuur staat een altaar in licht hout of kurk met een goudgeschilderde houten crucifix erop. Het wordt geflankeerd door twee metalen kandelaars met echte kleine kaarsen, en twee processiebanieren. Het zilverkleurige voorwerp rechts van

het altaar hebben we niet kunnen identificeren. Ervoor bevinden zich een gipsen piëta, en een licht hellende witte plaat met een liggende gekruisigde Christus, met links en rechts een pupiter. De vloertegels zijn wit, zwart en rood.

Koor

Ook om het koor te kunnen bekijken, moet men het eerst wegnemen (afb. 12). Het koor is van de rest van de kerk gescheiden door een laag met kantwerk bedekt hekken. Aan het tongewelf hangt een luster van doorzichtige en blauwe glazen kralen. Tussen plafond en wanden hangt een geïnciseerde en goudgeschilderde houten lijst.

Het rijkelijk aangeklede altaar staat op een podium. Het bestaat uit twee verdiepingen die met kantwerk zijn bekleed. Op het bovenste altaar staat een houten kapelletje dat is afgesloten met een metalen hekje; het bevat een metalen crucifix. Links en rechts staat een goudgeschilderde metalen kandelaar met

(afb. 12) Koor (eigen foto).

drie kaarsjes. Op het onderste altaar staan een zilverkleurige crucifix, een goudkleurige kelk, een gesloten boek (uit groen beschilderd hout of karton), en een ons onbekend goudkleurig geveerd voorwerp. Daarachter ziet men onder meer een monstrans. Een gepolychromeerd bas-reliëf siert de onderkant. Het geheel is gevat in een houten plint, en wordt geflankeerd door diverse engelen, en twee witte gipsen heiligen op stenen sokkels.

Onder de vensters hangen schilderijen: een afbeelding van Christus, en, merkwaardig genoeg, een boerenmaal. Voor het altaar staan vier metalen kandelaars, elk met een kaars. Tegen de noorderwand leunt een wie-rookvat. Op de vloer liggen veelkleurige tegels.

Sacristie

De afgebroken spits van het dak van de sacristie werd door het voorste venster van de bovenste verdieping naar binnen geramd.

Een monumentale schouw beslaat het grootste deel van de wand tegenover de openstaande buitendeur. Ernaast hangt een ingelijste prent van de Goede Herder. Links van de deur staat een grote houten dressoir, rechts in de hoek (moeilijk te zien door de hoek waarin de deur staat) een vaas.

6. Conclusie

Dit artikel is de eerste studie over de volkskunstenaar Jan Baptist Minne, waarbij wij ons concentreerden op zijn miniatuurkerk. Wij deden hiervoor vooral beroep op visuele observatie en mondelinge bronnen.

De miniatuurkerk van Jan Baptist Minne had een amusementsfunctie. De kunstenaar toonde in dit werk zijn inventiviteit en technisch kunnen. Hoewel hij blijkbaar weinig van kerkarchitectuur afwist, heeft hij een coherent kunstwerk gemaakt, vooral dankzij zijn observatie van bestaande kerken.

Hoewel dit object op het eerste gezicht devotionele volkskunst lijkt, is dit niet het geval. De kerk staat bijgevolg in een verkeerde context opgesteld in het museum. Niettemin geeft de miniatuurkathedraal een beeld van het belang van de kerk in de volkscultuur van de eerste helft van de twintigste eeuw en weerspiegelt ze haar maatschappelijke context.

Wegens de vele beschadigingen is de miniatuurkathedraal toe aan restauratie. Helaas ontbreken voorlopig de subsidies om haar te restaureren. ⁽⁴⁰⁾ Zij zou echter beslist meer bescherming moeten genieten, e.g. van hekken of touwen om de bezoekers op afstand te houden.

Tijdens ons onderzoek hebben wij gemerkt dat het publiek zich sterk aangetrokken voelt tot het kunstwerk. Het maakt indruk op hen. Hun reacties zijn vermoedelijk niet zo verschillend van die van de dorpelingen die indertijd de miniatuurkerk kwamen bewonderen tijdens de wijkkermis.

Onze speciale dank gaat uit naar Jean Minne, kleinzoon van de kunstenaar, naar het behulpzame personeel van het Huis van Alijn, en naar prof. dr. Elze Bruyninx voor het nalezen van het manuscript.

BIBLIOGRAFIE

- BAKER (Roger) en VIANELLO (Gianni). *Poupées et maisons de poupées*. Paris, Frange Batelière, 1974.
- DE LETTER (Roger). *Oostakker in oude foto's*. Eeklo, Alea Producties, 1993, 2 dln.
- HAESEREYN (R.). Het Gentse Museum voor volkskunde. *Volkskunde*, 1982, nrs. 2/3.
- KOSCHIER (Ilse). *Weihnachtskrippen in Kärnten*. Klagenfurt, Verlag des Landesmuseums für Kärnten, 1978.
- POELMAN (Roger). *Oostakker in de 20e eeuw*. s.l., 1981.
- POELMAN (Roger). *150 jaar Sint-Amandusparochie. Sint Amandsberg (1847-1997)*. Oostakker-Gent, Geers Offset, 1997.

NOTEN

1. Dit artikel is gebaseerd op onze gedetailleerde studie van de miniatuurkerk die is neergelegd in het Huis van Alijn.
2. Haeseryn 1982: 154.
3. Deze handgeschreven memoires zijn neergeschreven in een oud schrift, waarin hij zijn leven verhaalt van zijn geboorte tot 1918. Ze zijn in het Gents, geschreven in een zeer fraai handschrift. De memoires zijn onvolledig: de latere jaren werden geschreven op losse bladen, die door zijn kleinzoon zijn verloren bij een verhuis. Jean Minne had deze documenten gevonden in de nalatenschap van zijn grootvader.
4. Interview met Jean Minne, Oostakker, 12 april 1999 (hierna wordt aan dit interview gerefereerd als "interview Jean Minne").
5. Interview met Gustaaf Weze, Gent, 6 april 1999: "Er bestaat eigenlijk geen informatie over - het is gewoon afgezet, en in ontvangst genomen door het museum, zonder dat daar veel van opgeschreven werd."
6. Onze voornaamste bron voor deze biografie is zijn kleinzoon Jean Minne. Waar in de noten aangegeven, zijn diens gegevens bevestigd door andere bronnen.
7. Hij had een speelgoedwinkel in de Congostraat te Gent.
8. Het beroep van de kunstenaar was volgens diens schoondochter Georgette Minne-Vercauteren leurder en kolenhandelaar (interview, 11 april 1999). De Letter 1993, *deel 2*: 114: De familie Minne had een kolenhandel in de Koutergatstraat (nu Driezwaantjesstraat).
9. "Hij is maar tot zijn zeven jaar naar school geweest; nadien ging hij naar de avondschool. Hij ging daar stiekem heen, want hij kreeg slagen van zijn vader als die hem betrapt! [...] Hij heeft wel avondschool gevolgd, maar wat?" (Interview Jean Minne)
10. "Hij heeft al als kind geschilderd en dingen nagemaakt, waardoor zijn vader altijd kwaad werd." (Interview Jean Minne)
11. De Letter 1993, *deel 2*: 114: "[...] droomkasteel in Koutergatstraat, (nu Driezwaantjesstraat)[...] Het werd door J. Minne zelf gebouwd, zonder funderingen en stond eigenlijk plat op de grond. Het huis is afgebroken in 1968."
12. "In de tuin stond een grot met Onze Lieve Vrouw van Lourdes, met boven haar, bovenop de grot, Manneke Pis! Die werkte echt, een echte fontein. Hij had zijn eigen - diepe - put geboord, en een eigen vijver en grachten gegraven en gegoten in beton [...] Aan het terras stonden stenen leeuwen [...] Aan de ingang stonden twee betonnen bomen met een koperen plaat ertussen met 'Villa Marie' erop. In de tuin stonden een tiental beelden in plaaster van eigen fabrikaat van zo'n anderhalve meter hoog, op zelfgemaakte sokkels waarop ze waren vastgespiet met een metalen pin, want anders vielen ze regelmatig om. Ze stelden een krijgsgodin [Athena?] en een godin die met boog en pijl schoot [Artemis?] voor, en daarnaast mensen." (Interview Jean Minne)
13. Toen hij zowat veertien was, verkocht hij "een boek in den trant van eenen roman", *De gevolgen van den Alcol*, aan een onbekende in Brussel, die hem om een tweede boek vroeg, en hem er zelfs een voorschot voor gaf, maar hij heeft daar nooit gevolg aan gegeven (memoires J. B. Minne). Wij hebben niet kunnen achterhalen of de roman ooit uitgegeven werd.
14. Tijdens de Eerste Wereldoorlog trad hij in dienst bij de Duitse bezetting. Hij leerde bij hen betonnen bunkers maken. Zijn specialiteit was werken met een eigen bedachte mengeling van beton en zeezand (interview Jean Minne).
15. De miniatuurkathedraal is grotendeels gemaakt van hout.
16. In zijn tuin stonden diverse zelfgemaakte gipsen replica's van Griekse sculpturen. Binnenshuis was een gaanderij met gipsen reproducties, in de vorm van een soort bas-reliëfs, van schilderijen van onder meer Brueghel (interview Jean Minne).
17. Hij maakte zijn eigen koperlegering (interview Jean Minne).
18. "Hij maakte ook poppenkasten, met poppen die hij zelf maakte, met koppen in papier-maché van oude kranten. Hij trad er zelf mee op, tijdens de kermis, voor de kinderen." (Interview Jean Minne)

19. "Hij maakte chocoladefiguren: een tuin met beelden, en een boerderij met beestjes en huisjes die hij bewaarde in de vitrinekast. Ik weet dat nog goed, want ik zou die graag opgegeten hebben, en ik zag ze daar geler en geler worden!" (Interview Jean Minne)

20. "De lijmpot stond steeds op de Leuvense stoof." (Interview Jean Minne)

21. Minne wordt door Poelman (1981: 190-192) vermeld als stichter en voorzitter van de dekenij 't Meuleken Walput. De kermis ving aan op 10 september (Poelman 1981: 194).

22. De Letter 1993, *deel 2*: 114: "J. Minne was de geestelijke vader van de Oostakkerse reuzen die elk jaar mee opstappen in de Oogststoet." De reuzen waren verbonden aan de jaarlijkse wijkkermis (Poelman 1981: 194).

23. De reuzen zijn gehuwd op 13 september 1947 tijdens de toenmalige wijkkermis (De Letter 1993, *deel 1*: 29). Zie ook Poelman 1981: 190, 192: huwelijksakte van de reuzen dd. 13 september 1947: de reuzin wordt hier 'Petronella van 's Heereskerst' genoemd.

24. "Wanneer hij [aan de miniatuurkathedraal] begonnen is, weet ik niet, maar hij heeft er twee en een half jaar aan gewerkt. Ikzelf was toen 7 à 8 jaar oud. Dat is nu 49 jaar geleden, dus ongeveer in 1950. Ik geloof dat hij er meer dan 5000 uur aan gewerkt heeft." (Interview Jean Minne)

25. Koschier 1978: 10, 13.

26. Baker & Vianello 1974: 12-13.

27. Interview Jean Minne.

28. Haeseryn 1982: 154.

29. Voor een uitvoerige opsomming van de beschadigingen verwijzen wij naar 3.2.7. van onze gedetailleerde studie, neergelegd in het Huis van Alijn.

30. Uit Poelman (1997: 28-32) kunnen we concluderen dat deze kerk tijdens Minnes leven tweemaal herbouwd werd.

31. Minne putte regelmatig inspiratie uit films, onder meer ook voor zijn droomhuis (interview Jean Minne).

32. De beiaard was eigenlijk een muziekdooosje van één van Minnes kleinkinderen; het speelde "Broeder Jacob" (interview Jean Minne). Het enige niet-beschadigde klokje heeft een mi-klank.

33. Interview Jean Minne.

34. "De kerk stond in zijn tweede plaats, op een tafel die hij speciaal voor haar ontworpen had." (Interview Jean Minne)

35. Alle materialen, ook die van het interieur, worden onder voorbehoud gegeven.

36. De nis boven de rechter engel is leeg. Er stond nooit een sculptuur in (interview Jean Minne).

37. "[In de miniatuurkathedraal] zit metaal verwerkt, namelijk geveerd koper om de dakpannen te imiteren. Ikzelf heb nog gezien hoe mijn grootvader ze elk afzonderlijk zat te snijden met de schaar - daar moet veel tijd zijn ingekropen! Ook de regenpijpen zijn misschien van koper, maar dat weet ik niet zeker. Ge zoudt er eens aan moeten krabben met een mes." (Interview Jean Minne)

38. Volgens Jean Minne is de koepel van zink, en is hij goudkleurig geveerd. Vermits hij doorzichtig is op die plaatsen waar de verf verdwenen is, menen wij dat hij uit mica vervaardigd is.

39. De biechtstoelen zijn door de kunstenaar zelf vervaardigd (interview Jean Minne). Ook het harmonium lijkt door hemzelf gemaakt.

40. Telefonisch onderhoud met Sylvie Dhaene, conservatrice van het Huis van Alijn, 23 maart 2001.